Категорія справи № **761/46285/16-ц: не визначено.**
Надіслано судом: **не визначено.** Зареєстровано: **18.09.2018.** Оприлюднено: **18.09.2018.**
Номер судового провадження: **не визначено**

Верховний Суд

Постанова

Іменем України

05 вересня 2018 року

м. Київ

справа № 761/46285/16-ц

провадження № 61-4138св18

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду:

головуючого - Стрільчука В. А.,

суддів: Кузнєцова В. О., Погрібного С. О.,

СтупакО. В. (суддя-доповідач), Усика Г. І.,

учасники справи:

заявник - Акціонерне товариство «Авіа-ФЕД-Сервіс»,

боржник - Державна акціонерна холдингова компанія «Артем»,

розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу Акціонерного товариства «Авіа-ФЕД-Сервіс» на ухвалу Шевченківського районного суду м. Києва від 31 травня 2017 року у складі судді Савицького О. А. та ухвалу Апеляційного суду міста Києва від 08 листопада 2017 року у складі колегії суддів: Шахової О. В., Головачова Я. В., Поливач Л. Д.,

ВСТАНОВИВ:

У грудні 2016 року Акціонерне товариство «Авіа-ФЕД-Сервіс» (далі - АТ «Авіа-ФЕД-Сервіс») звернулося до суду із клопотанням, у якому просило надати дозвіл на примусове виконання рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті Російської Федерації від 03 жовтня 2016 року у справі № 300/2015 за позовом АТ «Авіа-ФЕД-Сервіс» до Державної акціонерної холдингової компанії «Артем» (далі -ДАХК «Артем») про стягнення коштів, а саме стягнення з ДАХК «Артем» на користь АТ «Авіа-ФЕД-Сервіс» суму сплаченого за договором від 24 грудня 2014 року № 2014-12-90 авансу в розмірі 1 480 305,00 дол. США, арбітражного збору в розмірі 2 666 831,00 російських рублів та витрат позивача, що виникли у зв'язку з арбітражним розглядом, у розмірі 800 000,00 російських рублів; після набрання ухвалою про надання дозволу на примусове виконання рішення суду законної сили видати виконавчий лист про стягнення з ДАХК «Артем» на користь АТ «Авіа-ФЕД-Сервіс» сум сплаченого за договором від 24 грудня 2014 року № 2014-12-90 авансу в розмірі 1 480 305,00 дол. США, арбітражного збору в розмірі 2 666 831,00 російських рублів, витрат позивача, що виникли у зв'язку з арбітражним розглядом, у розмірі 800 000,00 російських рублів.

Заяву обґрунтовувало тим, що 24 грудня 2014 року між АТ «Авіа-ФЕД-Сервіс» та ДАХК «Артем» укладений договір № 2014-12-90ГСК/КГК/2012/01 на поставку товару в номенклатурі, кількості та за цінами згідно зі специфікацією, на виконання умов якого заявник перерахував боржнику два авансові платежі в загальному розмірі 1 480 305,00 дол. США. У зв'язку з невиконанням боржником своїх зобов'язань за вищевказаним договором рішенням Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті Російської Федерації від 03 жовтня 2016 року у справі № 300/2015 позов АТ «Авіа-ФЕД-Сервіс» до ДАХК «Артем» про стягнення коштів задоволено та ухвалено стягнути з ДАХК «Артем» на користь АТ «Авіа-ФЕД-Сервіс» суму сплаченого за договором від 24 грудня 2014 року № 2014-12-90 авансу в розмірі 1 480 305,00 дол. США, арбітражного збору в розмірі 2 666 831,00 російських рублів, витрат позивача, що виникли у зв'язку з арбітражним розглядом, у розмірі 800 000,00 російських рублів.

Проте, враховуючи ту обставину, що вищевказане рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті Російської Федерації, яке набрало законної сили, боржником добровільно не виконується, заявник, посилаючись на положення Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», Конвенції ООН про визнання і приведення у виконання іноземних арбітражних рішень від 10 червня 1958 року, Угоди про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, від 20 березня 1992 року та Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах, укладеної державами-членами Співдружності Незалежних Держав у м. Мінську 22 січня 1993 року, звернувся до суду із цим клопотанням.

Ухвалою Шевченківського районного суду м. Києва від 31 травня 2017 року у задоволенні клопотання АТ «Авіа-ФЕД-Сервіс» відмовлено.

Відмовляючи у задоволенні клопотання, суд першої інстанції виходив із того, що кінцевими отримувачами коштів є компанії, які підпадають під дію санкцій, а тому здійснення економічних та фінансових зносин, чого власне вимагає примусове виконання рішення, протирічить санкційній політиці України та встановленим обмеженням - запобіганню виведенню капіталів за межі України, як це передбачено пунктом четвертим статті четвертої Закону України «Про санкції». При цьому примусове виконання рішення МКАС при ГПП РФ від 03 жовтня 2016 року буде протирічити публічному порядку України в частині провадження та дотримання режиму санкцій проти окремих компаній оборонного комплексу Російської Федерації та щодо оборонного сектору країни-агресора.

Ухвалою Апеляційного суду міста Києва від 08 листопада 2017 року ухвалу суду першої інстанції залишено без змін.

Залишаючи ухвалу суду першої інстанції без змін, суд апеляційної інстанції виходив із того, що визнання та виконання цього рішення суперечить публічному порядку України. При цьому до правовідносин, які склалися між стягувачем та боржником, необхідно застосовувати норми Нью-Йоркської конвенції, а не Київську угоду як міжнародний договір, оскільки вона носить рекомендаційний характер.

У листопаді 2017 року АТ «Авіа-ФЕД-Сервіс» подало касаційну скаргу на ухвалу Шевченківського районного суду м. Києва від 31 травня 2017 року та ухвалу Апеляційного суду міста Києва від 08 листопада 2017 року, в якій просить скасувати указані судові рішення та ухвалити нове рішення про задоволення клопотання, обґрунтовуючи свої вимоги неправильним застосуванням норм матеріального права та порушенням норм процесуального права. Вказувало на те, що згідно з частиною другою статті четвертої Закону України «Про санкції» санкції не є заходами захисту прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, порядок та умови застосування яких регулюються спеціальним законом. Зобов'язання за договором від 24 грудня 2014 року № 2014-12-90ГСК/КГК/2012/01 боржник не виконав, а одержаний аванс не повернув. При цьому, захищаючи свій протиправний інтерес з неповернення законному власникові належних останньому грошей, вдався до безпідставного апелювання до положень Закону України «Про санкції». Про фінансування ВАТ «Вертольоти Росії», ВАТ «Казанський вертолітний завод», ВАТ «Улан-Уденський авіаційний завод», АТ «Рособоронекспорт», Ростовський вертолітний виробничий комплекс ПАТ «Роствертол» чи будь-яких інших юридичних осіб не йдеться, адже йдеться про примусове виконання рішення про стягнення грошових коштів на користь виключно АТ «Авіа-ФЕД-Сервіс». У цій справі явище та поняття публічного порядку взагалі може розглядатися як таке, що має значення для відносин, які виникли у зв'язку з поданням заявником клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення. До врегулювання цих відносин застосовується як Нью-Йоркська конвенція, так і Київська угода, а також інші джерела правового регулювання.

15 грудня 2017 року набув чинності Закон України від 03 жовтня 2017 року «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», за яким судом касаційної інстанції у цивільних справах є Верховний Суд (стаття 388 ЦПК України).

Відповідно до підпункту 4 пункту 1 розділу XIII «Перехідні положення» ЦПК України касаційні скарги (подання) на судові рішення у цивільних справах, які подані і розгляд яких не закінчено до набрання чинності цією редакцією Кодексу, передаються до Касаційного цивільного суду та розглядаються спочатку за правилами, що діють після набрання чинності цією редакцією Кодексу.

У січні 2018 року Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ касаційну скаргу АТ «Авіа-ФЕД-Сервіс» передано до Верховного Суду.

Ухвалою Верховного Суду від 12 лютого 2018 року відкрито касаційне провадження у справі та витребувано матеріали справи № 761/46285/16-ц із суду першої інстанції.

У квітні 2018 року ДАХК «Артем» подало відзив на касаційну скаргу, в якому вказало на те, що оскільки дії холдингу «Вертольоти Росії», компаній «Роствертол», «Казанський вертолітний завод» та «Рособоронекспорт» створюють реальні та/або потенційні загрози національним інтересам, національній безпеці, суверенітету і територіальній цілісності України, сприяють терористичній діяльності та/або призводять до окупації території України, то Рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» зазначені компанії знаходяться під дією спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій).

Ухвалою від 09 липня 2018 року справу призначено до судового розгляду.

Згідно з частиною першою статті 402 ЦПК України у суді касаційної інстанції скарга розглядається за правилами розгляду справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи з урахуванням статті 400 цього Кодексу.

Частиною четвертої статті 411 ЦПК України передбачено, що справа направляється на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, якщо порушення норм процесуального права допущені тільки цим судом. У всіх інших випадках справа направляється до суду першої інстанції.

Вивчивши матеріали справи, перевіривши доводи касаційної скарги, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню, оскільки оскаржувані ухвали постановлено з порушенням норм матеріального та процесуального права.

Судом встановлено, що рішенням Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті Російської Федерації від 03 жовтня 2016 року у справі № 300/2015 позов АТ «Авіа-ФЕД-Сервіс» до ДАХК «Артем» про стягнення коштів задоволено та ухвалено стягнути з ДАХК «Артем» на користь АТ «Авіа-ФЕД-Сервіс» суму сплаченого за договором від 24 грудня 2014 року № 2014-12-90 авансу в розмірі 1 480 305,00 дол. США, арбітражного збору в розмірі 2 666 831,00 російських рублів, витрат позивача, що виникли у зв'язку з арбітражним розглядом, у розмірі 800 000,00 російських рублів.

Згідно з довідкою Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово- промисловій палаті Російської Федерації від 11 листопада 2016 року № 1800-300/3882, вищевказане рішення є остаточним, набуло законної сили з моменту його винесення, тобто з 03 жовтня 2016 року, та підлягає негайному виконанню.

Відповідно до гарантійних листів та сертифікатів кінцевого користувача, виданих Федеральною службою Російської Федерації по військово-технічному співробітництву, заявник укладав договір з боржником із метою виконання своїх зобов'язань перед підприємствами оборонного комплексу Росії а саме: ПАТ «Казанський вертолітний завод», АТ «Рособоронекспорт», ВАТ «Улан-Уденський авіаційний завод», ПАТ «Роствертол», а також ТОВ «Центр Закупок и Логістики Вертолітобудівної Індустрії», які входять до холдингу ВАТ «Вертольоти Росії».

Згідно з пунктом 1.2 укладеного між сторонами договору поставки товару здійснюються на підставі Угоди між Урядом України та Урядом Росії від 18 листопада 1993 року «Про виробничу і науково-технічну кооперацію підприємств оборонної галузі промисловості».

Порядок визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу регламентується міжнародними договорами, у даному випадку Нью-Йоркською конвенцією про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень від 10 червня 1958 року, в якій Україна бере участь із 08 січня 1961 року, Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж» та главою 3 розділу IX ЦПК України.

Основоположним принципом Нью-Йоркської конвенції визначено, що держава, що її підписала, зобов'язана визнавати іноземні арбітражні рішення обов'язковими та виконувати їх. Нью-Йоркська Конвенція, презюмуючи обов'язковість арбітражного рішення, передбачає вичерпний, що не підлягає розширеному тлумаченню, перелік підстав, за яких компетентний суд може відмовити у визнанні та виконанні арбітражного рішення.

Підстави, наведені в пункті 2 статті V Нью-Йоркської конвенції, охороняють публічні інтереси держави, в якій подано клопотання про примусове виконання, та, відповідно, суди вправі використовувати їх ex officio, тобто в силу власних зобов'язань суду держави, після подання заяви про визнання й звернення до виконання арбітражного рішення.

Тобто суд держави, в якій подане таке клопотання, зобов'язаний ex officio, згідно з природою власних повноважень та його правовим статусом у державі, перевірити за власною ініціативою та в обов'язковому порядку дотримання публічного порядку в кожному випадку, незалежно від того, чи посилається сторона, яка заперечує проти визнання та звернення до виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, на предмет існування названих перешкод для такого звернення і його задоволення судом.

Такі обов'язки покладаються на суд держави, який діє від її імені, реалізуючи владні повноваження від імені країни як публічно-правового утворення.

Відповідно до пункту другого частини першої статті 36 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» у визнанні або у виконанні арбітражного рішення, незалежно від того, в якій державі воно було винесено, може бути відмовлено лише коли суд визначить, що: об'єкт спору не може бути предметом арбітражного розгляду за законодавством України, арбітражне рішення суперечить публічному порядку (orde public) України.

Згідно з статтею 12 Закону України «Про міжнародне приватне право» норма права іноземної держави не застосовується у випадках, якщо її застосування призводить до наслідків, явно несумісних з основами правопорядку (публічним порядком) України. У таких випадках застосовується право, яке має найбільш тісний зв'язок з правовідносинами, а якщо таке право визначити або застосувати неможливо, застосовується право України. Відмова в застосуванні права іноземної держави не може ґрунтуватися лише на відмінності правової, політичної або економічної системи відповідної іноземної держави від правової, політичної або економічної системи України.

Під публічним порядком слід розуміти правопорядок держави, визначені принципи і засади, які становлять основу існуючого у ній ладу (стосуються її незалежності, цілісності, самостійності й недоторканості й основних конституційних прав, свобод, гарантій тощо). Міжнародний публічний порядок будь-якої країни включає фундаментальні принципи і засади правосуддя, моралі, які держава бажає захистити навіть тоді, коли це не має прямого стосунку до самої держави; правила, які забезпечують фундаментальні політичні, соціальні та економічні інтереси держави (правила про публічний порядок); обов'язок держави з дотримання своїх зобов'язань перед іншими державами та міжнародними організаціями. Це ті незмінні принципи, які виражають стабільність міжнародної системи: у тому числі суверенітет держави, невтручання у внутрішні справи держав, не порушення територіальної цілісності тощо.

Під публічним порядком у цьому та інших випадках, коли незаподіяння йому (публічному порядку) шкоди обумовлює можливість визнання і виконання рішення, належить розуміти правопорядок держави, визначені принципи і засади, які становлять основу існуючого в ній ладу (стосуються її незалежності, цілісності, самостійності й недоторканості й основних конституційних прав, свобод, гарантій тощо).

Правова концепція публічного порядку існує для того, щоб захистити державу від іноземних арбітражних рішень, які порушують діючі в державі фундаментальні принципи справедливості і правосуддя. Ці положення покликані встановити правовий бар'єр на шляху рішень, ухвалених всупереч кардинальним процесуальним і матеріально-правовим принципам, на яких тримається публічний і державний порядок. Вони також призначені не допустити можливість визнання та надання дозволу на виконання рішень, пов'язаних з корупцією чи неприпустимим невіглаством арбітрів.

Необґрунтована відмова у наданні дозволу на примусове виконання рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду є свого роду блокуванням рішення і буде носити характер штучного нормативного бар'єру, який з точки зору міжнародного права є абсолютно недопустимим. Це блокування не тільки не відповідатиме цілям міжнародного арбітражу, але й буде порушувати законні права, які це арбітражне рішення може фактично надавати стягувачу в інших країнах.

Відмова у визнанні та наданні дозволу на примусове виконання на території України арбітражного рішення порушуватиме частину першу статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, становитиме втручання у право власності стягувача на присуджені грошові кошти (рішення у справі «Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece» від 09 грудня 1994 року, серія А, № 301-В).

Застереження про публічний порядок у загальному вигляді сформульоване у міжнародних конвенціях. Зокрема, у статті 6 Конвенції ООН про право, що застосовується до міжнародної купівлі-продажу товарів, від 15 червня 1995 року встановлено, що в кожній із держав, які домовляються, застосування права, визначеного цією Конвенцією, може бути виключено з мотивів публічного порядку. Таке ж правило встановлене у статті 18 Конвенції ООН про право, що застосовується до договорів міжнародної купівлі-продажу товарів від 22 грудня 1986 року.

Таким чином, головним завданням застереження про публічний порядок у міжнародному праві є вирішення колізій різних країн.

Об'єктом застереження про публічний порядок є міжнародні приватноправові відносини, а предметом - незастосування іноземного права, яке обране для регулювання цивільно-правових відносин з іноземним елементом, якщо його застосування порушує публічний порядок держави. У цьому разі застереження про публічний порядок врегульовує самостійну сферу суспільних відносин, яка не залежить від сфери міждержавних відносин.

Статтею 12 Закону України «Про міжнародне приватне право» визначено, що норма права іноземної держави не застосовується у випадках, якщо її застосування призводить до наслідків, явно не сумісних з основами правопорядку (публічним порядком) України. У таких випадках застосовується право, яке має найбільш тісний зв'язок з правовідносинами, а якщо таке право визначити або застосувати неможливо, застосовується право України. У разі якщо суд розглядає спірні правовідносини на підставі домовленості сторін, публічний порядок цієї держави безпосередньо не зачіпається.

Враховуючи вищенаведене, посилання на порушення публічного порядку може мати місце тільки у випадках, коли виконання іноземного арбітражного рішення несумісне з основами правопорядку держави.

Та обставина, що стягувач АТ «Авіа-ФЕД-Сервіс» є компанією Російської Федерації, яка, у свою чергу визнана в Україні державою-агресором, не може слугувати підставою для невиконання договірних зобов'язань.

Суди також помилилися у визначенні предмета обов'язкового дослідження у справі цієї категорії. Зокрема, за змістом правила частини другої статті V Нью-Йоркської конвенції перешкодою для задоволення відповідного клопотання наявні обставини, коли саме таке визнання та надання дозволу на примусове виконання рішення арбітражу суперечитиме публічному порядку. Це свідчить про помилкове визначення національними судами предмета та меж судового розгляду в такій категорії справ.

У справі, що переглядається, принцип диспозитивності судового розгляду застосуванню не підлягає, оскільки визнання та надання дозволу на виконання арбітражного рішення за своєю правовою природою є втручанням у публічний порядок та суверенні права країни, в якій просять визнати арбітражне рішення та надати дозвіл на його виконання. А отже суд першої інстанції має вирішити, чи є таке втручання допустимим та відповідає Нью-Йоркській конвенції та національному законодавству.

ДАХК «Артем» не надано суду жодного належного та допустимого доказу того, що надання дозволу на виконання рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті Російської Федерації створює загрозу для національної безпеки та економіки країни.

Прикметно вказати також і на те, що договір на поставку товару між АТ «Авіа-ФЕД-Сервіс» та ДАХК «Артем» укладений 24 грудня 2014 року, тобто після російської інтервенції до АР Крим та початку війни на сході країни (квітень 2014 року).

Арбітражне рішення не суперечить публічному порядку України, її незалежності, цілісності, самостійності та недоторканості, конституційним правам, свободам, гарантіям, оскільки це рішення ухвалено виключно стосовно боржника як окремої юридичної особи та самостійного учасника господарського обороту, поширює свою дію тільки на боржника.

Враховуючи вищенаведені положення законодавства України, посилання на публічний порядок можуть мати місце тільки у випадках, коли виконання іноземного арбітражного рішення несумісне з основами правопорядку держави, а події, які сталися в Україні починаючи з лютого-березня 2014 року, та визнання Російської Федерації країною-агресором по відношенню до України не вплинуло на приватноправові відносини, що склалися між АТ «Авіа-ФЕД-Сервіс» та ДАХК «Артем» на підставі договору та на їх зобов'язання, що виникли на підставі цього договору.

За приписами частин третьої, четвертої статті 411 ЦПК України підставою для скасування судового рішення та направлення справи на новий розгляд є також порушення норм процесуального права, що унеможливило встановлення фактичних обставин, які мають значення для правильного вирішення справи, якщо: суд не дослідив зібрані у справі докази; або суд необґрунтовано відхилив клопотання про витребування, дослідження або огляд доказів, або інше клопотання (заяву) учасника справи щодо встановлення обставин, які мають значення для правильного вирішення справи; або суд встановив обставини, що мають суттєве значення, на підставі недопустимих доказів. Справа направляється на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, якщо порушення норм процесуального права допущені тільки цим судом. У всіх інших випадках справа направляється до суду першої інстанції.

Верховний Суд не може ухвалити у цій справі нове рішення, оскільки судом першої та апеляційної інстанції не повній мірі досліджувалися питання, які підлягають дослідженню під час розгляду клопотання про визнання та надання дозволу на виконання рішення іноземного суду на території України.

За таких обставин колегія суддів суду касаційної інстанції дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню, а постановлені у справі ухвали судів першої й апеляційної інстанцій - скасуванню з передачею справи до суду першої інстанції на новий розгляд згідно з вимогами статей 406, 409, 411 ЦПК України.

Керуючись статтями 409, 411, 412, 416 ЦПК України, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду

ПОСТАНОВИВ:

Касаційну скаргу Акціонерного товариства «Авіа-ФЕД-Сервіс» задовольнити частково.

Ухвалу Шевченківського районного суду м. Києва від 31 травня 2017 року та ухвалу Апеляційного суду міста Києва від 08 листопада 2017 року скасувати, справу направити до суду першої інстанції на новий розгляд.

Постанова суду касаційної інстанції є остаточною і оскарженню не підлягає.

Головуючий **В. А. Стрільчук**

Судді: **В. О. Кузнєцов**

С.О. Погрібний

О.В. Ступак

Г. І.Усик